

Symposium
z okazji czterdziestej rocznicy uchwalenia *Konstytucji liturgicznej:*
Pobożność ludowa w życiu liturgiczno-religijnym i w kulturze
na Śląsku

(Opole, 19–20 listopada 2003 r.)

Czterdziesta rocznica wydania *Konstytucji liturgicznej* Soboru Watykańskiego II stała się okazją do zorganizowania w naszym uniwersytecie, w dniach 19–20 listopada 2003 r., sympozjum na temat pobożności ludowej w życiu liturgiczno-religijnym na Śląsku. Tematykę tę wskazało poniekąd rzymskie *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, wydane w ubiegłym roku przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. Ponieważ pobożność ludowa, wyrażająca się w różnorodności form, skupia w sobie elementy kultury i tradycji określonego środowiska, i jako taka jest przedmiotem zainteresowania wielu dyscyplin naukowych, postanowiono nadać temu spotkaniu charakter międzywydziałowy. Organizatorami stali się więc: Katedra Liturgiki i Hagiografii Wydziału Teologicznego, Zakłady Muzyki Kościelnej i Sztuki Sakralnej tegoż wydziału oraz Katedra Kulturoznawstwa i Folklorystyki Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Naukowcy i studenci tych wydziałów spotkali się po raz pierwszy w takim gronie, zaprosili ponadto prelegentów z innych uczelni krajowych i zagranicznych.

Pierwsza sesja odbyła się na Wydziale Teologicznym, a otworzył ją rektor UO prof. dr hab. Józef Musielok. Pierwszym referentem był przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski ks. bp dr Stefan Cichy, który przedstawił historię kierowanej przez siebie komisji, a także charakter prowadzonych przez nią prac (w ich zakresie jest m.in. troska o popraw-

ność relacji między liturgią a pobożnością ludową). O działaniach komisji można się dowiedzieć z kwartalnika „Anamnesis”, dostępnego także poprzez Internet.

Ponieważ tematyka sympozjum została wyznaczona przez wspomniane rzymskie dyrektorium, dlatego jego główne założenia teologiczno-pastoralne przedstawił ks. dr Rudolf Pierskała. Kolejne dwa głosy dotyczyły formy pobożności ludowej u protestantów (ks. prof. dr hab. Władysław Nowak) oraz w Kościele Wschodnim (ks. prof. dr hab. Janusz Czerski). U protestantów, wbrew pozorom, pobożność ludowa była bardzo bogata, a kształtowała ją Biblia, katechizm Lutera, postylle oraz zbiory pieśni. Chrześcijanie na Wschodzie realizowali z kolei swoją pobożność w akatystach, molebnach, modlitwach za zmarłych, kulcie ikon oraz odmawianiu tzw. modlitwy Jezusowej.

Wszystkich ludzi dotyka bolesny problem śmierci, z którym poszczególne cywilizacje i kultury różnie sobie radziły i radzą. Jak umieranie „po Bożemu” wyglądało w kulturze ludowej na Śląsku, można się było dowiedzieć z referatu prof. dr hab. Doroty Simonides.

Piśmiennictwo śląskie przełomu XIX i XX w. było przedmiotem wystąpienia prof. dr hab. Krystyny Kossakowskiej-Jarosz. Zostało ono przestudiowane pod kątem obecności w nim religijności ludowej. Można było się przekonać, jak często ta tematyka znajdowała się na łamach różnych czasopism oraz jak bardzo utożsamiano formy pobożności ludowej z przynależnością narodową.

Kolejny mówca, ks. prof. dr Piotr Jura (przybył z Włoch, gdzie od lat pracuje) przedstawił formy ludowej pobożności maryjnej we Włoszech. Choć przywiązanie Włochów i Polaków do religii katolickiej jest podobne, to jednak sposoby wyrażania religijności są w tych narodach odmienne. Być może ma tu jakieś znaczenie przysłowiowy włoski temperament, który każe swą pobożność okazywać spontanicznie i żywiołowo.

Przedstawiciel Uniwersytetu Śląskiego ks. dr hab. Andrzej Żądło, przybliżył słuchaczom formy obecności Bożego Narodzenia w pobożności ludowej. Swym referatem wywołał dyskusję, podczas której folklorysty wyrazili swoje wątpliwości, co do sposobu interpretacji symboliki tych świąt zaprezentowanej przez prelegenta.

Nieco inny charakter miało wystąpienie ks. dra Marcina Worbsa, który od lat skupia swe zainteresowania wokół osoby Romano Guardiniego. Ten wybitny teolog i filozof sporo miejsca w swoich pracach poświęcał różnym przejawom pobożności ludowej. Na ich ślady wskazał ks. Worbs.

Przedmiotem badań ks. dra Joachima Kobieni są dawne śląskie rytuały — jemu więc przypadło w udziale pokazanie przejawów pobożności ludowej w księgach liturgicznych. Okazuje się, że wrodzony zmysł *sacrum*, cechujący zdrową religijność ludową, już dawniej spotykał się z szacunkiem Kościoła, który włączał jej elementy do oficjalnych ksiąg liturgicznych.

Obszar Śląska od wieków usiany był licznymi sanktuariami, które stanowiły cel pielgrzymek grupowych i indywidualnych. Ślązacy wędrowali jednak także do odległych zakątków religijnej mapy chrześcijaństwa. Jak to wędrowanie wyglądało, i jak w pobożność miejscowej ludności wpisany był kult świętych, ukazał referat ks. dra Erwina Matei.

Od kilkunastu lat wielbiciele sztuki ludowej mogą podziwiać odkrytą polichromię drewnianego kościoła w Bierdzanach. Jest ona szczególnym wyrazem religijności ludowej. Dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Opolu ks. dr Piotr Maniurka nie tylko pokazał zebrany samą polichromię, ale też zinterpretował poszczególne jej elementy.

Także muzyka była i jest miejscem wyrażania religijności wiernych. Miały o tym przekonać trzy kolejne wystąpienia muzykologów: dr Remigiusz Pośpiech pokazał wpływ pobożności ludowej na wielogłosową twórczość okresu Bożego Narodzenia, następnie ks. dr Piotr Tarlinski wskazał na akcenty tej pobożności w nieszpórach, natomiast ks. mgr-lic. Grzegorz Poźniak skupił się na pieśniach religijnych i ich zastosowaniu w posoborowych zespołach śpiewaczych.

Druga sesja miała miejsce w „Sali Błękitnej” *Collegium Maius*, gdzie rolę gospodarzy pełnili przedstawiciele Wydziału Filologicznego. Ponieważ w tym dniu uczestnikami sympozjum byli w zdecydowanej większości studenci kulturoznawstwa i folklorystyki, dlatego postanowiono pierwszym referatem przybliżyć terminologię stosowaną w naukach teologicznych. Zadania tego podjął się ks. prof. dr hab. Helmut J. Sobeczko.

Bardzo popularnym przejawem religijności ludowej jest kolędowanie bożonarodzeniowe. Jego współczesne formy daleko odbiegają od tego, co znane było jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Na ile jest to misterium, a na ile widowisko, starała się pokazać dr hab. Teresa Smolińska, prof. UO.

Rodzina jest szczególnie uprzywilejowanym miejscem pielęgnowania zwyczajów, w których odbija się żywa i autentyczna religijność jej członków. Wyjątkowo mocno praktykowane tradycje udzielają się dzieciom. Jak bardzo zróżnicowane są formy religijności ludowej w obrzędowości rodzinnej, związanej z okresem dziecięcym, pokazało wystąpienie dr Korneli Lach.

Kościół parafialny jest podstawowym i naturalnym miejscem sprawowania liturgii. Jednak już odpust parafialny jest okazją do praktykowania nie tylko oficjalnego kultu, ale też i pobożności ludowej. Dr Dorota Światała-Trybek, która badała świętowanie odpustów parafialnych na Górnym Śląsku, przedstawiła ocenę zachowań religijnych i ludycznych obserwowanych przy tych okazjach.

Ostatni referat wygłosiła dr Joanna Światała-Mastalerz. Dotyczył on *Gawęd Stacha Kropiciela* ks. Klemensa Kosyrczyka, publikowanych w latach 1945–1973. Okazuje się, że nie była to tylko forma pokazywania śląskiej religijności ludowej, ale też doskonała okazja do jej kształtowania.

Jak bardzo problematyka symposium jest na czasie, pokazała końcowa dyskusja, w której dominowały tony pesymistyczne. Istnieją bowiem obawy co do przyszłości pobożności ludowej, a bardziej jeszcze jej form, które zdają się być mocno sfeminizowane i pozbawione kreatywności, co widać choćby w gotowych scenariuszach dla zespołów kolędowych. Innym niebezpieczeństwem wydaje się być bezkrytyczne przejmowanie zachodnich modeli świętowania, na co wpływ mają m.in. sieci wielkich sklepów, kierujące się swoją filozofią. Jednocząca się Europa pozwala wprawdzie kultywować regionalizmy, ale też wprowadza obce tendencje. Zasadnym więc wydaje się pytanie: Co zostanie dla przyszłych pokoleń z naszej bogatej kultury ludowej?

Ks. Erwin Mateja